

Έργα και ημέρες της γενιάς μου
(Για να θυμούνται, οι παλιοί , για να μαθαίνουν οι νέοι)

Καλοκαίρι

Έμπαινε για καλά ο θεριστής, (1) μέστωναν τα κριθάρια και τα σιτάρια στον κάμπο και στις λοφοπλαγιές του χωριού, (2) αναγάλλιαζε η καρδιά του φαμελίτη πατέρα, να θερίσει λίγο κριθάρι, (3) να κάνει το πρώτο κριθαρένιο παξιμάδι, να χορτάσει τα στόματα τόσων παιδιών (3).

Σε επιστράτευση τα γαϊδούρια, ακονισμένα τα δρεπάνια, έτοιμα και τα παλαμίδα (4) να προστατεύσουν τα χέρια απ' τους τριβόλους (5) και τις ρουπανίδες (6).

Χαράματα το ξεκίνημα για το χωράφι, πριν να βγει ο ήλιος να προλάβουν οι θερίστριες να «κόψουν έργο», (7) να χαράξουν με το πέραςμα τους και το κόψιμο των πρώτων σταχυών την κατεύθυνση που θα ακολουθούσαν , το πλάτος του χωραφιού που θα κάλυπταν με το πρώτο ξεκίνημα.

Ξετρελαμένα τα παιδιά , λευτερωμένα από τα δεσμά του Σχολείου , που κείνες τις μέρες έκλεινε, ετοιμάζαν τα τρουβαδέλια τους , έβαζαν μέσα τις σφιντιγόνες (9) με τα καλύτερα λάστιχα και χύνονταν στην αγκαλιά της μάνας Φύσης, που τα περίμενε να τα φιλέψει χιλίων λογίων καλούδια: απίδια και αργκόπλα (10), τζιτζίκια και πουλιά , καβούρια και χέλια από τα ποτάμια.

Κι άνοιγε της και άπλωνε μπροστά στα ερευνητικά τους μάτια , όλες τις ομορφιές, όλα τα μυστικά, όλη την αλήθεια της ζωής.

Στο ζευγάρωμα των ζώων , το θαύμα της αναπαραγωγής και της διαιώνισης.

Στο σπάραγμα του μικρού κι αδύνατου ζώου από το μεγάλο και ισχυρό την πλάτη της επιβίωσης και την αγωνία του θανάτου.

Το ζύπνημα της περηφάνιας , της ανυπόταχτης φρόνησης και του αδούλωτου νου, στο πέταγμα του αϊτού που ζυγιαζόταν μεσούρανα πάνω από τα κεφάλια των θεριστών.

Κι έσερναν οι θερίστριες το τραγούδι , σωριάζοντας τα δριμιά (11) στο πέραςμά τους, ακολουθούσαν τα παλικαριά να δένουν τα δριμιά με κλαδιά από σπαρτιά η λυγαριά, να στήνουν όρθια τα δεμάτια (12) χαρά των εργατών και του νοικοκύρη.

Και τα μουλάρια να κουβαλούν ακούραστα μέσα στο λιοπύρι τα δεμάτια στα αλώνια , να πυργώνουν (13) οι θημωνιές να χαίρετε από ψηλά κι ο Θεός που έβλεπε τα πλάσματά του ευτυχισμένα.

Έμπαινε πια ο Αλωνιστής (14), τα βόδια έπρεπε ν' αφήσουν την αγέλη (15) να ανεβούν στα ψηλώματα , ήρθε καιρός να αρχίσουν τ' αλώνια .

Τα ντουγένια (16) είχαν καλά θειαφιστεί, καμία πέτρα τους από κάτω δεν έλειπε, το μάνταλο που κρατούσε ενωμένα τα δύο σανίδια λειτουργούσε και αυτό στην εντέλεια. Ο ζυγός, οι ζεύγλες (17), τα βουδοστόματα (18), όλα τακτοποιημένα.

Και όταν και το τελευταίο φορτίο από δεμάτια ξεφορτωνόταν στ' αλώνι , δινόταν το σύνθημα του συναγερμού. Αύριο κατεβαίνουμε στ' αλώνια!

Στην άκρη του χωριού τα περισσότερα αλώνια , μέσα στα περιφραγμένα σωθύρια (19), μια και σε κάθε ψηλώμα που το έβρισκε ο αέρας για να είναι εύκολο το λίχνισμα (20). Χτισμένο προστατευτικό πεζούλι τριγύρω , για να μη σκορπίζουν τα στάχυα στο αλώνισμα, πλακοστρωμένη η επιφάνεια του , για να μην ανακατεύεται με χώματα ο καρπός. Σε όσα η επιφάνεια ήταν ακάλυπτη από πλάκες, έπρεπε πριν από το αλώνισμα να βραχεί με μπόλικο νερό, να πατηθεί για να στρακώσει το χώμα , να μην βγει σκύβαλο(21) ο καρπός.

Ένα τελευταίο σκούπισμα με σκούπα πρόχειρη από αγούδουρα (22) η φροκαλιά (22) και το αλώνι ήταν έτοιμο να δεχτεί τα πρώτα δεμάτια.

Από την προηγούμενη ημέρα άρχιζε το κουβάλημα στο αλώνι, Ντουγένια τσιρόνια (23), λιχνιστήρια δρυμόνια (24), σταρκά (25), σνίτσια (26) , όλα στην θέση τους.

Τίποτα δεν έπρεπε να λείπει την ώρα που θα ήταν χρειαζούμενο.

Και μαζί με αυτά τα απαραίτητα σκεπάσματα κουρέλια (27) καρπέτες (27) σεντόνια.

Κρεβάτι το αλώνι, στρώμα τα φρεσκοθερισμένα στάχυα. Και μέσα σε καλάθια το ψωμί, ένα μπουκάλι λάδι, το τέστο (28) με τα παστά , η γραγούδα (28) για το βράσιμο των κουκιών. Κοντά οι λαγήνες(29) και τα μανταμαδιώτικα κουμάρια(30), να δροσίσουν τα φρυγμένα από την ζέστη και την αχυρόσκονη χείλη.

Μόλις ο ήλιος ανέβαινε μία τσέντρα (31) στον ουρανό, έφερναν τα βόδια μέσα στο αλώνι, φορούσαν στο στόμα τους φίμουτρα από βούρλα , έδεναν τις ζεύγλες στο λαιμό τους , περνούσαν τον βαρύ ζυγό , στέριωναν καλά Σε αυτόν το βαρύ ντουγένι, που γινόταν ακόμα πιο δυσκολόσυρτο από την μεγάλη πέτρα που τοποθετούσαν στο πίσω τους μέρος.

Και ο αλωνιστής, όρθιος το ντουγένι άρχιζε το παρακίνημα των βοδιών στο ατέρμονο γύρισμα τους.

Έλα, όι ! Μέσα, Αράπ' ! Παρ' τα πουδάρια σ' . Χαλέπ'!

Και σα βαριόταν να παρακινεί τα βόδια , ζαλισμένος και ο ίδιος από τον ήλιο που ακόντιζε κατακέφαλα τα πυρωμένα του βέλη, καθόταν πάνω στην βαριά πέτρα του ντουγενιού κι άρχιζε τον αργόσυρτο αμανέ του, στον ρυθμό που γύριζαν και τα βόδια, οκνά , νοχελικά, ανατολίτικα:

«Αμάν .... Αμάν ...Βρε , η Σούσα (32)

ήταν όμορφη , αμάν , αμάν....

Άιντε , της Κρήτης το καμάρι .... Αμάν..

Κι αγάπα τον Σαρήμπαγλη αμάν .... Αμάν..

Το πρώτο παλικάρι ....

Οι , Χαλέπ' κλιφταρά ! Τ'ς Παναγιάς του μάτ' κλέβ'γς (33).

Γιατί ο Χαλέπης, ασυγκίνητος από τα πάθια της Σούσας, έβγαζε με την γλώσσα το βουδόστομο και άλεθε κιόλας ολόκληρο δρομί από στάχυα στο αχόρταγο στόμα του. Κι η ώρα να κυλά αργά, όσο το πάτημα των βοδιών, να τρίβονται τα στάχυα να γυρίζουν με το τσιρόνι τα επάνω κάτω, για να πατηθούν, όλα ομοιόμορφα, να ριχτούν ύστερα καινούργια δεμάτια στο αλώνι και ύστερα και άλλα κι άλλα.

Και κάποια ώρα έπρεπε να γυρίσουν και τα βόδια, αυτό που γύριζε εξωτερικά να περάσει από μέσα, να ξεκουραστεί το μέσα βόδι, που έσερνε το μεγαλύτερο βάρος του ζυγού και η κίνηση του ήταν πιο δύσκολη, γιατί γύριζε σε μικρότερη ακτίνα.

Μια κατάλληλη κίνηση των σχοινιών και τα βόδια άλλαζαν φορά γυρίσματος , παρά την αντίδραση του Χαλέπη, που προτιμούσε ν' αφήσει το δύσκολο μέρος στο σύζυγο του Αράπη.

Ο ήλιος έφτανε στα μεσούρανα, η θάλασσα γινόταν λάδι, καθρεφτίζονταν τα Παράκοιλα (34) στα γλαυκά νερά της, τα κουκιά είχαν γίνει χαλβάς(35) στην γραγούδα που από το πρωί σιγόβραζε στο παραγώνι.

Ο αλωνιστής είχε τελειώσει τον αμανέ του με τα πάθια της Σούσας και ο Χαλέπης ήταν ασυγκράτητος στις προσπάθειες του να ξεγελάσει το αφεντικό και ν' αρπάξει την αμοιβή του κόπου του.

Ξέζεψε τότε τα βόδια ο αλωνιστής , τα πήγαινε στο αυλάκι να τα ποτίσει και τ' άφηνε ύστερα ελεύθερα να χορτάσουν στην φρεσκοθερισμένη καλαμιά .

Η νοικοκυρά άπλωνε το τραπεζομάντιλο κάτω από την γέρικη απιδιά έκοβε την σαλάτα με μπόλικη χλιμίτσα (36), καθάριζε και κανένα σπάρο, τσίτωνε (37) τα

κουκιά από την γραγούδα στην πήλινη πιατέλα. Έκαναν όλοι τον σταυρό τους και άρχιζαν να τρώνε , αμίλητοι, σοβαροί, δε κάνει μαθές την ώρα του φαγητού να μιλάς, ο Χριστός είναι πάνω στο τραπέζι. Και σαν απότρωγαν, έβαζαν μια πέτρα για μαξιλάρι, τέντωναν τα κουρασμένα μέλη και έκλεβαν ένα ύπνο, έτσι ίσα που να γλαρώσουν τα μάτια, να θολώσει λίγο η σκέψη. Κι ύστερα πάλι ζένημο των βοδιών, πάλι ατέλειωτο και βασανιστικό γύρισμα πάνω στο ντουγένι, μέχρι να γείρει ο ήλιος, να ισκιώσουν τα ριζοβούνια.

Έπεφτε η νύχτα, τύλιγε την πλάση το μυστήριο και η σιωπή. Ξάπλωνε η οικογένεια στα φτωχικά στρωσίδια, που η μάνα είχε απλώσει στα αλωνισμένα στάχυα. Εδώ είναι πιο μαλακά , ξαποσταίνουν καλύτερα τα κουρασμένα μέλη. Εδώ τα στοιχειά και οι νεράιδες δεν τολμούν να κοντέψουν, το αλώνι το προστατεύει ο Χριστός. Τα παιδιά το ξέρουν καλά αυτό, δεν φοβούνται καθόλου, αλλά καλού κακού, έχουν βάλει το τσιρόνι και το λιχνιστήρι να σχηματίζουν τον Σταυρό, έχουν βάλει και κάτω από το κεφάλι τους ένα κομμάτι ψωμί, που διώχνει όλα τα δαιμονικά. Μαζί με την προσευχή τους ψιθύρισαν τρεις φορές και ο «Ιησούς Χριστός νικά κι όλα τα κακά σκορπά».

Ας τολμήσουν τώρα βρικόλακες και νεράιδες να πλησιάσουν στ' αλώνι!

Κοντά είναι και ο πατέρας που τώρα δα τους εξηγά πως κείνες οι σκιές μέσα στο φεγγάρι είναι ο Κάιν και ο Άβελ, πως κείνη είναι η Πούλια, που ποτέ δεν βασιλεύει , και κείνη είναι η Μικρή Αρκούδα, με το πολικό της αστέρι, που... Μισοτελειωμένη απομένει η κουβέντα, κοιμήθηκαν τα παιδιά, ώρα να ξαποστάσουν και οι μεγάλοι. Σωπαίνουν όλοι. Και μονάχα η νύχτα συνεχίζει το φλύαρο μονολόγημά της με χίλια στόματα, με μύριες γλώσσες: μοιρολόγια γκιώνηδων και κλάματα γρύλων, βελάσματα αρνιών και κουδουνίσματα προβάτων, λαλήματα φλογέρας, πνοές αύρας και φλοίσβους κυμάτων.....

Πάχαινε το στρώμα των αλωνισμένων δεματιών και μίκραινε το ύψος της θημωνιάς . Και όταν τριβόταν και τελευταίο δεμάτι και φυσούσε αεράκι ευνοϊκό, ο αλωνιστής γινόταν τώρα λιχνιστής. Έδενε πίσω την κίτρινη μαντίλα (38) έπαιρνε στα χέρια το λιχνιστήρι και μεθοδικά, αργά, ρυθμικά, με κατάλληλη κλίση που έδινε στο λιχνιστήρι πετούσε ψηλά τον καρπό, τον ανακατωμένο με το άχυρο, και το σώριαζε σε μακρόστενο σωρό στην άκρη του αλωνιού, ενώ ο καρπός κεχριμπαρένιος σωριαζόταν στα πόδια του λιχνιστή. Και η νοικοκυρά, όλη την ώρα σκυφτή να σκουπίζει τα κότσαλα (39) να μαζεύει τα χοντράδια (40), που θα τα έριχναν στο άλλο αλώνισμα ή θα τα τσάκιζε με την πέτρα πάνω σε μία καρπέτα, να πάρει το σιτάρι που θα δώσουν, να το αλέσει στο χειρόμυλο να κάνει με τούτο κουρκούτι' (41) με το γάλα. Πολύτιμο, βλέπεις και το τελευταίο σπυρί σιτάρι, όταν είναι τόσα τα στόματα που πρέπει να θραφούν, όταν η οικογένεια πρέπει να ζήσει με κείνα που θα βγάλει με τα χέρια της! Κι όταν ο καρπός πήγαινε καλά και το λίχνισμα τελείωνε χωρίς χασομέρια, άρχιζε το δρυμόνισμα μέσα στο αλώνι, για να είναι καθαρός ο καρπός όταν πάει στο σπίτι. Στηνόταν όρθιο το λιχνιστήρι μπροστά στο σώμα του λιχνιστή, περνιόταν η θηλιά του δρυμονιού μέσα σένα του δόντι, έριχνε η μάνα με το σνίτς' τον καρπό μέσα στο δρυμόνι και δρυμονιζόταν όλος ο καρπός. Μετριόταν ύστερα, στο τσουβάλιασμα , ο καρπός, τόσες χαρακιές, τόσα σνίτσια, φορτωνόταν στα ζώα και κουβαλιόταν στα κελάρια των σπιτιών.

Τελευταία να φύγει από το αλώνι η νοικοκυρά, να μείνει εκεί να το σκουπίσει, να μαζέψει τα σκύβαλα (42) για τις κότες, δεν γλίτωνε το αθώο πείραγμα της περαστικής γειτόνισσας:

«Ω γ' τον'σα ! Ασι τσι για' ς μρμίτς»! (43)

Τώρα δεν έχουμε ντουγένια να γυρίσουν . Γίναμε αυτόματοι, μηχανοποιημένοι.

Τώρα δεν έχουμε κριθαρένιο παξιμάδι. Τρώμε συντηρημένες σε νάιλον σακούλες φρυγανιές. Το μοσχοβόλημα των φούρνων, που έψηνα την πίτα και το καρβέλι, χάθηκε από τις γειτονιές... Χάθηκε αλίμονο, κάθε μοσκοβολιά κι απ' τις καρδιές μας.

- 1 Θεριστής: ο μήνας Ιούνιος
- 2 Του χωριού αναφέρεται στα Βασιλικά
- 3 Να θερίσει κριθάρι: Το κριθάρι ωριμάζει ενωρίτερα από το σιτάρι. Η ανάγκη εξεύρεσης ψωμιού, βασικού είδους διατροφής για τις πολύτεκνες οικογένειες.
- 4 Τα παλαμίδα: Ξύλινα προστατευτικά καλύμματα των δακτύλων και των παλαμών των θεριστριών.
- 5 Τρίβολοι : αγκάθια ζιζάνια
- 6 Ρουπανίδα: ζιζάνιο αγριορεπανιά.
- 7 Κόβω έργο: Στο απέραντο έτοιμο για θέρισμα χωράφι να χαράξουν γραμμή που θα ακολουθήσουν θερίζοντας οι θερίστριες.
- 8 Τα τρουβαδέλια: Υφαντά μικρά παιδικά σακίδια.
- 9 Η σφεντόνα : Η σφενδόνη
- 10 Αρκόμπλα: Άγρια κορόμηλα
- 11 Το δρομί: Ποσότητα θερισμένων σταχυών, όσα μπορεί να συγκρατήσει η αγκάλη του αριστερού χεριού.
- 12 Το δεμάτι: Ποσότητα θερισμένων σταχυών, όσα μπορεί να αγκαλιάσει με τα δύο χέρια άνδρας.
- 13 Να πυργώνουν: Οι θημωνιές να γίνονται ψηλές όσο οι πύργοι.
- 14 Αλωνιστής: Ο μήνας Ιούνιος.
- 15 Αγέλη: κοπάδι βοδιών.
- 16 Το ντουγένι: Το μέσο με το οποίο γινόταν το αλώνισμα. Το αποτελούσαν δύο σανίδες που ενώνονταν με μάνταλα. Στην κάτω επιφάνεια τους έφερναν κοφτερές πέτρες. Πάνω στο ντουγένι καθόταν ο αλωνιστής που κατεύθυνε τα βόδια στο αλώνισμα.
- 17 Η ζεύλα και ζεύλα: Καμπυλωτό εξάρτημα του ζυγού από καυαλισμένο κλαδί αγριελιάς. Χρησίμευε για το ζεύξιμο των βοδιών στον ζυγό.
- 18 Το βουδόστομα: Φίμουτρο από βούρλα, έκλεινε το στόμα του βοδιού για να μην τρώει στάχια το διάστημα που αλώνιζε.
- 19 Το σωθύρι : Περιφραγμένη θαμνώδης έκταση για το βόσκημα αιγοπροβάτων. Σε αυτήν και το αλώνι και αχυρώνας και κοτέτσι.
- 20 Το λίχνισμα: Το πέταγμα ψηλά των αλωνισμένων σταχυών για να ξεχωρίσει με την βοήθεια του ανέμου ο καρπός από το άχυρο.
- 21 Το σκύβαλο: ότι απομένει από την συγκομιδή του καρπού. Τα υπολείμματα ανακατεμένα με χώματα και σπόρους ήρας, τροφή για τις κόττες.
- 22 Ο αγούδουρας : Αυτοφυή φυτά κατάλληλα να χρησιμοποιηθούν για σκούπες.
- 23 Το τσιρόνι: Διχαλωτό ξύλινο εργαλείο για το ανακάτεμα των σταχυών στο αλώνι.
- 24 Το δρεμόνι: Μεγάλο κόσκινο με πλέγμα από δέρμα κατακρατούσε τα άτριφτα στάχια.
- 25 Το σταρκό : Κόσκινο με μεταλλικό πλέγμα, ξεχωρίζει το σιτάρι από την ήρα και τα σκύβαλα.
- 26 Το σνίτσι: Μεταλλικό σκεύος μέτρησης βάρους των δημητριακών, περίπου 7 οκάδες.

- 27 Κουρελούδες – Καρπέτες: Χοντρά κλινοσκεπάσματα υφασμένα σε αργαλειό.
- 28 Τέστο – Γραγούδα: Πήλινα σκεύη για βράσιμο οσπρίων και άλλες χρήσεις.
- 29 Η λαγήνα: Η στάμνα
- 30 Μανταμαδιώτικο κουμάρι : Σταμνί από το χωριό Μανταμάδο.
- 31 Τσέντρα : Η βουκέντρα ύψους 1,5 μ. περίπου.
- 32 Σούσα: Ηρωίδα ρίμας, που την σκοτώνει ο αδελφός της γιατί ερωτεύτηκε τον μουσουλμάνο Σαρήμπαγλη.
- 33 Τ'ς Παναγιάς του μάτ' κλέβ'γς : Κλέφτης ικανός να ξεγελάσει ακόμα και την Παναγία που τα βλέπει όλα.
- 34 Παράκοιλα : Χωριό στον κόλπο Καλλονής.
- 35 Κουκιά χαλβάς: Είχαν βράσει ήταν έτοιμα για φάγωμα.
- 36 Χλιμίτσα: Γλιστρίδα η αντράκλα.
- 37 Τσ'νώνω: Κενώνω αδειάζω.
- 38 Κίτρινη μαντίλα : Χαρακτηριστικό κάλυμμα του κεφαλιού για προστασία από τον ήλιο.
- 39 Κότσαλα: Χοντρά υπολείμματα της καλαμιάς.
- 40 Χοντράδια: Στάχυα που δεν τρίφτηκαν.
- 41 Κουρκούτι: Χοντροαλεσμένο σιτάρι.
- 42 Σκύβαλο : Το τελευταίο απομεινάρι από το ξεκαθάρισμα του σιταριού, τροφή για τις κόττες.
- 43 Άσι..μυρμή'τς: Πείραγμα άφησε και κανένα σπυρί για τα μυρμήγκια.